

VARAŠDIN

KRATKI NACRT S GLEDIŠTA HISTORIČKOG

OD

IVANA KUKULJEVIĆA SAKCINSKOG.

Druck v. Albrecht i. Agram

Varašdin.

sa sjevera

VARAŠDIN

KRATKI NACRT S GLEDIŠTA HISTORIČKOG

OD

IVANA KUKULJEVIĆA SAKCINSKOG.

U ZAGREBU.
Brzotiskom dra. Ljud. Gaja 1857.

ČITATELJEM.

Kratki ovaj nacrt mog rodnog mjesta Varašdina, izvadjen je iz povećeg rukopisnog djela, koje se za tisak pripravlja pod naslovom: „Historički opis Hrvatske, Slavonije i Sriema, sa svimi gradovi, gradinami, razvalinami, obkopi, manastiri, crkvami, crkvišći, starinami i ostalimi znamenitostmi.“

Budući da je dakle ovaj nacrt samo odlomak spomenutoga djela, nisam se mogao upustiti u podulja historička razglabanja i u opisivanja pojedinih mjestnih predmetah, kao n. p. sgradah, zavodah, okolicah itd. što će čitatelji, koji su njemačkomu jeziku vješti, više ili manje obširno opisano naći u djelu Vladislava Ebnera, koje je god. 1827 izišlo pod naslovom: Historisch-statistisch-topographische Beschreibung der königlichen Freystadt Warasdin.“ I ja imam njekoja data istomu, mnogim trudom izradjenomu djelu zahvaliti, premda sam ipak ponajviše samo rukopisne izvore upotrebio.

1*

Predajući time ovo u veoma malom broju iz ljetošnjega „Nevena“ na novo pretiskano djelce, čitajućemu obćinstvu, a ponajviše varašdinskim mojim sugradjanom, uvjeren sam, da će ga onom dobrohotnostju primiti, kojom običaje čovjek primati svaki predmet, koji se njega pobliže tiče.

U Zagrebu dne 16. Travnja 1857.

I. K. S.

Varaždin, glavni varoš županije varaždinske, leži četvrt sata od Drave u liepoj ravnici, bogatoj široko i daleko žitorodnim poljem, te imućnimi seli i plemićkimi dvorovi.

Mjesto ovo stojalo je po svoj prilici već za *hrvatskih kraljevah*; jer u jednoj povelji kralja Bele III. od god. 1183. kojom taj kralj potvrdi darovanje Varašdinskih Toplicah kaptolu Zagrebačkomu, spominje se već župan varašdinski *Bela*, koji u vrieme kralja Bele II. (1131 — 1141) biaše oteo iste *Toplice*, a u rečenoj povelji god. 1183 spominju se i medje što su se ticale granicah mještjanah *Varašdinskih* (ascendit ad magnum montem ad viam ubi jungitur cum Varestiensibus). Čini se, da je već onda stojao ovdje takodjer utvrdjeni *grad* (castrum), jer god. 1193. spominje se i drugi župan Varašdinski *Stjepan*, a župani nazivahu se samo od onieh mjestah, u kojih biahu utvrdjeni gradovi. Kralj Andrija II., bivši god. 1204. zatvoren u gradu *Knegincu* blizu Varašdina, i primajući tu mnoga dobročinstva od Varašdinacah, spominje god. 1209. takodjer *grad* (castrum) Varašdinski i župana *Zakariju*, davši Varašdincem povelju, kojom podignù mjesto (villam) na čast slobod-

noga kraljevskoga varoša sa svimi onimi pravicami i povlasticami, koje onda dobivahu i ostali slobodni varoši po Hrvatskoj i Ugarskoj.

God. 1220. spominje se kao župan Varaždinski *Ochuz* ili *Ochyz* (Okić) zajedno ban čitave Slavonije, i dvorski župan kraljice. Za vrieme navale tatarske pod kraljem Belom IV. god. 1241. biaše županom Varaždinskim *Ernej*, koji u bitki kod Šajà kralja Belu sa svojim konjem spasi, zadobivši tom prilikom više ranah. Zatim je pratio isti *Ernej* kralja Belu u Primorje hrvatsko, braneći ga i tamo od Tatarah. Isto tako hrabro vojevao je u ratu proti hercegu od Austrije, u kojem je ubio njemačkog njekog vodju i glavu mu odsjeko, zarobivši ujedno njekog velikaša Prencela. [1]) Za ova junaštva dobio je župan Ernej god. 1242. od kralja Bele IV. četiri sela na blizu Varaždina, te š njimi i grad Kneginec (Kenegiach). [2])

U to vrieme pretrpiše Varaždinci mnogo štete i nevolje od divjih Tatarah, zašto im kralj Bela IV., povrativši se onamo, mnoge kuće popraviti i razgrabljeni imutak povratiti dade. Medju ostalim obdari on samostan reda hospitalitah sv. Ivana, sa seli: Gornji i Dolnji Ključan ili Kočan. (Taj manastir sa seli predan je oko god. 1530. redovnikom družbine sv. Franje, koji su imali kasnije radi istih selah velikih pravdah s Ježuviti, dok ih napokon god. 1634. njim nepredadu.

---

[1]) Arkiv varoši Varaždinske, izvorna povelja.

[2]) Sliedećih godinah spominju se ovi župani: god: 1244. župan *Mihalj*; — 1256 — 58. *Andrija*; — 1263. *Moys*; — 1272. *Henrik* i *Irnej* (*Irneus* ban i župan); — 1273. *Stjepan*; — 1345. *Stjepan* zajedno župan Železne i Šopronske županije; — 1346. *Ivan* sin *Osla*, zajedno župan Železne i Šopronske županije.

Godine 1295. potvrdi Andrija III. prava i povlastice Varašdinske podieljene po Andriji II. — God. 1357. oslobodi kralj Ludovik gradjane od gospodarstva županah i vlastnikah gradskih (a potestate comitum modernorum et futurorum duximus eximendos), a ovu povelju potvrdi Sigismund kralj god. 1397. Biahu tada vlastnici *Bebeki*. — Nu već god. 1435 darovà kralj Sigismund svome tastu *Hermanu grofu Celjskomu* i *Zagorskomu* grad i varoš Varašdin, zajedno s gradovi *Vinicom* i *Kamenicom*, bivši mu jur god. 1399. darovao čitavo *Zagorje* sa svimi gradovi. Ovaj Herman postavi odmah u grad svoga kapetana, koji upravljaše zajedno s varošem, te od onoga vremena sve do god. 1848. uzdržâ se ova čast, koja je gradjanom Varašdinskim zadala mnoge neprilike. God. 1442. povrati istinabog *Ulrik grof Celjski* gradjanom njihova prvašnja prava, ali pozdniji vlastnici grada prisvajahu si uviek sve do današnjega vremena njeku osobitu vlast nad cielim gradom [1]) God. 1438. naložio je kralj Albert gradjanom, uslied osude kraljevskoga suda, da imadu jednoga čovjeka u svoje ime poslati u Budim na sveti boj, ili dvoboj, s *Ivanom Vragovićem* ili Erdögom, bivši po ovom obtuženi da su silom oteli mnoga pisma i povelje susjednih vlastelinah. Varašdin poslà zaista svoga čovjeka, koji u dvoboju Vragovića nadvlada, ali se ime toga čovjeka žalibože nezna. Po izumrtju knezovah Celjskih spade Varašdin na udovu posljednjega Celjskoga Ulrika *Katarinu Brankovićevu* [2]), koja god. 1460. htjede da

---

[1]) Znamenito je da se već u ovo vrieme (god. 1425.) spominje *Capitulum Varasdinense*, kojemu se pravi početak nezna.

[2]) Pod njom biaše upravitelj grada *Martin Katzendorfer*.

taj grad zajedno s mnogimi drugimi gradovi proda caru Frideriku za 29000 dukatah. Nu još iste godine prekine ona ugovor poradi grožnje kralja Matijaša i predade grad 1461. svome poočimu i tadašnjemu banu *Ivanu Vitovcu* knezu Zagorskomu. Tri godine kasnije (1464) potvrdi kralj Matijaš gradjanom varašdinskim stara prava dana im po kralju Andriji II. i podieli im dne 8. srpnja iste godine službenu pečat s kulom i trimi riekami, koju grad još danas upotrebljava. God. 1487. dobi vlastničtvo nad Varašdinom i nad čitavim Zagorjem nezakoniti sin kralja Matijaša *Ivan Korvin*, koji god. 1487. zapovjedi varoškomu kapetanu *Blažu Boršvaju*, da brani gradjane proti nasilju i proganjanju svoga gradskoga kapetana *Petra Mora*. Po smrti Ivana Korvina spade Varašdin s mnogimi drugimi gradovi na njegovu udovicu *Beatricu Frankopanovu*, koja ga sa svimi makinami i oružjem povjeri do god. 1507 Bernardu Turovcu. Poslie upravljala ga je zajedno za svojim drugim mužem *Jurjem markezom Braniborskim*, ujakom kralja Vladislava IV. Za vrieme gradjanskih ratovah medju Ferdinandom I. i Ivanom Zapoljem, bio je vlastnik grada i varoša Varašdinskog *Stjepan Bátori*, nadvornik Ugarske, koji ga dobi od kralja Ludovika II. na dar.

Ovaj Bátori morade grad silom osvojiti po *Pavlu Kečkešu*, kojega iz zahvalnosti načini kapetanom gradskim. Isti *Kečkeš* činio je velika nasilja gradjanom i postupao š njimi sasvim kao s podložnici, tvrdeći da gradjani nisu drugo nego kmetovi gospodarah gradskih. On im naloži danak po svojoj volji, zabrani im u Dravi i u drugih potocih loviti ribu i birati zlato, prisili ih s nova po staroj navadi svoje pravde prizivati pred gradski sud, vojevati pod kapetanom gradskim na njegov

poziv, plaćati desetinu od svojih dohodakah itd. Tim nije čudo, da su gradjani Varaždinski u ono vrieme, kad se ban *Krsto Frankopan* za stranu Zapoljevu proti Ferdinandu i palatinu Bátoru podignuo, u srcu odmah k njemu pristali, i čim isti ban pred Varaždin dodje, obsjednuvši ga, poslali su gradjani u *Zamlače* pred bana svoje poslanike, pod tadašnjim svojim trećim sudcem *Skasićem*, dočim je prvi sudac Šimun *Séršić* u to doba u Vinicu otišao bio. Ostali gradjani biahu *Ivan Moslavac* i *Ambroz Mesar*. Ovi došavši pred bana Frankopana s ključi gradskimi, te s darovi i hranom, izjavili su želju svojih sugradjanah podložiti se Ivanu Zapoljskomu, moleći bana da što prije sa svom vojskom dodje u Varaždin. Oni mu pokazahu takodjer najslabije strane obsjednutoga grada, i obećahu mu predati svoje topove, olovo i prah proti Ferdinandovoj posadi gradskoj, kojoj biaše privremeni zapovjednik *Kaprara*, budući da je *Pavao Kečkeš* sa 300 konjanikah otišo bio u Budim [1]. Drugi dan primaknu se ban Frankopan bliže ka gradu s čitavom vojskom, nu već treći dan pogodi Frakopana iz grada Varaždina topom bačeno zrno, te njegovom smrtju spasi se grad i čitava vojska Ferdinandova, što biaše preko Drave pred Frankopanom u Štajersku pobjegla. O tom nesretnom slučaju pripovjeda suvremeni pisac Ivan Zermegh, rodom iz Križevačke županije, koji tada u taboru Frankopanovom biaše, sljedeće:

---

[1]) Relatio Inquisitionis pro parte castri Varasd, quoad prestationes et obligationes civitatis et civium Varasd. a. 1551. Principi submissa (rukopis), i Joannis Zermegh Historia rerum gestarum inter Ferdinandum et Joannem (Scriptores Rer. Hung. T. II. p. 390.)

„Biaše večerno doba, kad se u logoru (pred Varaždinom) Ivan *Banfi*, Ivan *Tahi* i moj tast (Mihalj Tomadovci) na kartah igrahu, a mi mladići gledasmo ih. U gradu izpališe dvie lumbarde, kojo barbate zovu, a malo zatiem izpale i treću ručnu. Nebiaše tomu dugo što zatiem dotrči dečak kneza (Frankopana) govoreći, da mu je gospodar pogodjen zrnom iz lumbarde.“

„Poplašeni svi i zabunjeni tom viestju ostaviše igru i potekoše na polje iz šatora, a mi ih sliedismo; kad eto nadodje na konju sjedeći knez.“

„Prvi poteče k njemu *Ivan Tahi*, pitajući ga za zdravlje; on odgovori „kako Bog hoće“ te odsjede s konja. *Ivan Banfi* htjede da mu pomogne, nu knez mu to zabrani, i premda rana smrtna biaše, dodje ipak bez tudje pomoći u svoj šator. Dovedoše liečnike da razvide ranu i ako mogu kojim liekom da pomognu. Vidivši oni ranu iz koje već blato poviri, biaše bo rana med pupkom i stegnom, prestadoše liečiti, jer je knez ćutio da mu je udario posljednji čas. Pozovu se svi glavari što biahu u taboru, gospoda i plemići, i stade im govoriti knez: da neodstupe od onoga što su započeli, nego da svrše obsadu i da osvoje grad, što im je osobito preporučao, pa da zatiem prebace Dravu, da se sjedine s Magjari i s prognanim kraljem, te da vjernost činom pokažu. Zapovjedničtvo pako vojske preporuči *Ivanu Tahu*, koji na granici turskoj odgojen, velika je junačtva vidio i čuo. Obrekoše svi da će izpuniti što zapovjeda, ali se drugačije sgodi. Jer još onu istu noć, što sliedjaše, neostade nijedan pješak u taboru. I mene samoga odveli su moji kmetovi što biahu u taboru, preko brda i grmja u svojinu moju. Čuo sam kasnije, da se

je sva vojska razpršala, te da sám knez ostà sa svojom jednom tisućom konjanikah."

„Ovi dovedoše umirajućega kneza u *Martijanec*, te ovdje svrši svoj život predobar taj junak. — Tamo staviše mrtvo tielo njegovo na kola, te ga povedoše prema *Koprivnici* k svojim ljudem. Nu njemačka strankà (Germanica factio) čuvši glas o njegovoj smrti, podje za njime u potjeru i stigne ga na putu. *Ludovik Pekri*, kojemu je mnoge gradove pokojnik silom oduzeo, zlostavi ovdje pokojnikovo tielo i obruži ga još mrtvoga, nu *Ivan Karlović* rodjak knežev, ljuto ga zato opsova i obrati ga na pravi put. Tako biaše doveženo tielo do *Koprivnice*, te ovamo dodje pokojnikova nevjesta (sponsa) *Katarina Dragovićeva*, udova Vladislava *Knežića* (Knižaj) i spremi sve što biaše potrebno za svetačni pogreb, te zatiem biaše mrtvo tielo pratjeno od nevjeste u *Modruš* i tamo u raki djedovah čestno sahranjeno. Po njegovoj smrti klonuli su duhom svi što su sliedili stranku Ivana u Hrvatskoj i Slavoniji a takodjer i u Ugarskoj. [1])"

Nadvornik Bátori, vlastnik grada Varašdinskog, osveti se ljuto na gradjanih poradi njihove privrženosti prama Frankopanovoj stranki. On im otme sva njihovà sela s kmetovi, i dohodke vinske, „gorščina" zvane, naloži im da mu imadu svake godine 100 zlatnih ugarskih forintih plaćati, nametnuvši im još druge kojekakve danke. Poslie smrti Bátora spade vlastničtvo grada Varašdina na njegovu udovu, a po ovoj na *Ludovika Pekra*, za kojega se po drugikrat udadé. Pod svimi ovimi

[1]) Joh. Zermegh Hist. Rerum gestarum inter Ferdinandum et Ioannem (Schwandtner Scriptores Rerum Hung. T. II. p. 390.)

biaše zapovjednik gradski *Pavao Kečkeš*, preko dvadeset godinah. God. 1541. zapovjedi kralj Ferdinando da vlastnici gradski nemaju tražiti od gradjanah danak od 100 dukatah, što su ovi na dan sv. Mihalja svake godine plaćali, već da taj danak obrate na uzdržavanje plienitelјah (Plagiarios) kojimi su branili granice tamošnje [1]. Godine 1547. pogori velika strana varoši, te jedva što se gradjanji od svojih prijašnih nesrećah i nasiljah im načnijenih oporave, kadno im u novom gospodaru baronu *Ivanu Ungnadu* dodje i novi progonitelj.

Ovaj baron *Ivan Ugnad* od *Soneka*, imenovan g. 1549. banom i vrhovnim županom i kapetanom Varašdinskim, dobi zajedno grad Varašdin kao vlastničtvo, te počini gradjanom, kao samosilni gospodar gradski, velike štete i nepravde, otimajući im kuće, polja, zemlje, vinograde i šume, namećući im nove terete svakojakih daćah i pošiljajući proti njim ne samo svoje stražare nego takodjer turske zarobljenike, pustivši ih iz tamnice kao gladne vuke da idu robit i plienit gradjansko blago. U svemu tomu podupiraše ga vierni njegov kastelan *Juraj Waller*. Nemogavši gradjani nadalje ova nasilja podnieti, potuže se proti njemu pred samim kraljem Ferdinandom, koji god. 1551. zapovjedi kaptolu Zagrebačkom, da u pravdi gradjanah proti Ungnadu sasluša ovoga i svjedoke. Kaptol Zagrebački poslà u tu svrhu svoga kanonika Mirka od Velike, koji pridruživ se kraljevskomu čovjeku Mihalju Szent-Ivanju, sasluša u Varašdinu sto i pet svjedokah. Iz ispovjedanja ovih svjedokah, koji biahu većom stranom svećenici, plemići i ljudi Ungnadovi, proizišlo je: da su gradjani Varašdin-

---

1) Arkiv grada Varašdinskoga.

ski od vremena Ivana Korvina uviek od vlastnikah gradskih više kao kmetovi i podložnici nego kao slobodni gradjani smatrani bili, te tako trajaše samosilje *Ungnadovo* i unapred, a poslie njega pod njegovimi sinovi *Ludovikom i Krstom*.

U vrieme vlastničtva Ungnadskog padaju dvie znamenite sgode koje ovdje mimoići nemožemo. Prva je razprostranjivanje nove vjere protestanske, a druga ustrojenje generalata Varašdinskog ili slovenskog. Nova vjera uvuče se u Varašdin iz Medjimurja, te iz Štajerske i Koruške, gdje joj s jedne strane prijatelji biahu knezovi Zrinjski, a s druge strane stališi Štajerski i Koruški, a med ovimi sámi vlastnici grada Varašdina baroni *Ungnadi*. Nova vjera nadje najviše privrženikah medju slobodnimi gradjani, a biaše mnogo poticana knjigami što su u novodignutoj *tiskarnici* u *Nedelišću* tiskane i pisane od župnika *M. Bučića* i njekih drugih. Iz pomenutog mjesta *Nedelišća* bila je kasnije prenešena *tiskarnica* u *Varašdin*, te prve knjige što su ovdje god. 1587. tiskane, biahu knjige mističke od božjega janjeta od *Blaža Škrinjarića* i pisma i govori Erasma Rotterdamskog od *Ivana Pèrgošića*, sliedbenika nove vjere.

Varašdinski generalat ili krajina vojnička, najprije krajina slovenska (windische Gränze) nazvan, ima svoj početak najviše zahvaliti kralju Ferdinandu II. a svoj razvitak nadvojvodi Karolu. Gore spomenuti Ivan Ungnad biaše prvi zapovjednik pogranične vojske hrvatske (Gentium Haereditariarum in Slavonia Capitaneus). A nadvojvoda Karol ustroji oko g. 1576. istu krajinu sasvim s nova, te upravljaše njome skoro neodvisno, sjedeći u njemačkom Gradcu kao vrhovni načelnik novoustrojenog vojničkog vieća. Grad Varašdin, po zapo-

viedi kraljevah Ferdinanda I. i Maksimiliana, god. 1541. i 1575. s nova utvrdjen i zidovi i bedemi opasan, biaše postojani glavni stan generala ili zapovjednika čitave granice Varašdinske, koja se je protezala od *Drave* do *Save*, te ovo zapovjedničtvo, gradjanom i stanovničtvu okolice Varašdinske mnogo teretno, stolovaše ovdje sve do vremena carice Marije Terezije, koja granicu s nova preustroji.

Po smrti Ivana Ungnada biahu vlastnici grada i varoši Varašdina, njegovi sinovi Ivan i Krsto Ungnad, koje kralj Ferdinand I. g. 1557. načinivši ih ugarskimi plemići, ujedno velikimi župani Varašdinskimi naimenová. Ovi nastaviše ona progonstva, koja njihov otac zapeče, bivši pomagani podobro od glavara Varašdinske krajine *Luke Sekelja* od Ormuždа, i od ostalih. Proti njim potuže se višekrat gradjani Varašdinski, našto biahu god. 1558. poslane u Varašdin kraljevske komisije s palatinom *Tomom Nadaždom* i biskupom Kninskim *Ivanom Ujlakom*, ali bez svakog dobrog uspjeha za gradjane. Istim uspjehom postupahu i po kralju Maksimilianu 1565. imenovani komisari grof *Nikola Zrinjski*, meštar tovarnik, — grof *Petar Erdödy*, ban hrvatski, grof *Juraj Draškovié*, biskup Zagrebački, i podban *Ambroz Gregoriańec*.

Godine 1582. prodade *Krsto Ungnad* grad Varašdinski stališem Štajerskim, te *Ivan Auer* načelnik tridesetnicah slavonskih, dobi nalog da ga izruči istim stališem. Za predaju i za primanje biahu od strane Ungnadove imenovani: *Gašpar Druškovečki* od Druškovca i gorespomenuti *Ivan Auer*, od strane štajerskih stališah baron *Teufenbach* i *Maierhofen*, u ime pako nadvojvode Karola' vojni savjetnik *Vilhalm Vindišgrätz*, ba-

ron od *Valdsteina i Jonas Vilfersdorf.* Ovi isti popisaše god. 1584. sve stvari što su pripadale gradu. Ali ista prodaja i predaja bude doskora opet uništena, jer su se proti njoj podigli bili svi striši hrvatski.

God. 1585. uzme za ženu *Toma knez Erdődi* jedinu kćer Krste Ungnada *Mariju* i dobi po njoj grad Varašdin a po njemu dodje grad taj na porodicu *Erdődsku*, koja ga još danas drži. Toma *Erdödi* nastavi koliko je ikako mogao još većom silom ona progonstva proti gradjanom, koja su ovi pretrpili od Ungnadah, te sila Erdödah ojača još više, kad kralj Maksimilian Tomu g. 1588. načini velikim županom, a kralj Rudolf gd. 1607. istomu Tomi vrhovno županstvo Varašdinsko na viečna vremena podieli. — Počam od *Tome Erdőda* g. 1585. biahu dakle do danas vrhovni župani Varašdinski, te ujedno vlastnici grada, po svjedočanstvu zapisnika uvodah i obnovah županije Varašdinske, sliedeći: Erdödi Toma 1588 — 1620. — Sigismund Erdödi 1621 — 1635. — Juraj 1636 — 1665. — Aleksander 1665 — 1678. — Mirko 1682 — 1689. — Juraj 1690 — 1711. — Aleksander 1711 — 1727. — Juraj 1727 — 1752. — Anton 1755 — 1770. Ivan 1770 — 1772. — Krištofor 1772. Aleksander 1784 — 1793. — Ivan Nepomuk 1793 — 1806. (pod njim 1797. knez Anton Amadé upravitelj). — Karol 1806. zajedno njegov upravitelj Aleksander 1806 — 1824. — Juraj 1824 — 1831. — Ivan Nepomuk upravitelj 1831 — 1845. i sadašnji vlastnik grada. — Mirko Lentulaj upravitelj od 1845 — 1849.

Pod Ungnadi i pod Tomom Erdödom popravljen i povećan je takodjer grad Varašdinski. Prozori palače biahu ukrašeni slikarijom na staklu, od koje su grbovi

Ungnadski i Erdödski do danas sačuvani; zidovi urešeni njihovimi grbovi, gornja kapela sv. Lovre prizidana itd. a god. 1591. utvrdjeno je snova platno (zid) s bedemi oko grada i varoši; a varoš je opet popravljena god. 1598. poslie kako je na novo izgorjela.

God. 1599. poslao je kralj Rudolf grofu Tomi Erdödu, uslied velikih tužbah gradjanah Varaždinskih, strogu zapovied, da ih unapred u svojih starih pravih i povlastnicah nevredja; da im neotima konje za svoju porabu i da ih nepsuje i neproganja, budući da nisu njegovi, nego kraljevski podložnici (postquam non tui sed nostri sunt subditi). Osobito mu naloži: da ih nevredja ružnimi psovkami, kao što je sudcu varoškomu poručio bio da će mu izćupati kosu i da je lupež zajedno s gradjani itd.

God. 1609. imenovà kralj Matija opet novu komisiju kraljevsku da razvidi tužbe gradjanah što su imali proti Tomi Erdödu. Predstojnik ove komisije bio je *Ivan Drašković*, koji 1610. obedvie stranke pomiri, te ovo pomirenje potvrdi sám kralj Matija.

God. 1628. počeli su u Varaždinu naseljivati se *Ježuviti*, pozvani od njekoliko gradjanah, koji su izradili da im se varoška župna crkva i učiona sa svom prinadležnošću povjeri. Grof *Sigmund Trautmansdorf* ostavi im 7000 fr. i sav svoj nepokretni imutak a grofica *Margarita Tonhauser* obećà da će im sagraditi Collegium. Nu jedva što su se Ježuviti njeko vrieme bavili u Varaždinu, zapletu se u pravdu s redovnici sv. Franje poradi selah Gornji i Doljni *Ključan* (Kočan), koje od njih biaše kupio grof *Trautmansdorf*, ostavivši ih, prije nego ih je izplatio, Ježuvitom. God. pako 1634. porodi se u magistratu i med gradjani čitava

buna proti Ježuvitom. Na čelu ove bune biahu varoški sudci *Nikola Lučinić* nazvan *Vindak i Gašpar Mikešfalšvaj*, te uza njih gradjan *Petar Rigjanec* sa svimi skoro gradjani. Ovi obtužiše Ježuvite ponajviše s toga, što su zauzeli upravljanje župe bez privoljenja sviuh gradjanah, i potvorahu ih da su više udovah i udatih ženah na smrtnoj postelji snubili i nagovarali, da im ostave svoj imutak itd.; zatim izagnaše gradjani Ježuvite iz župnoga stana i crkve te htjedoše na svakojaki način da ih protjeraju iz grada, ali se za njih zauzme višje poglavarstvo, te i palatin Ugarske pisao je tadašnjemu banu *Sigismundu Erdödu* neka razvidi stvari u Varašdinu, a sám kralj Ferdinand II. naloži svome personalu kraljevskomu *Tomi Mikuliću Brokunovečkomu*, u ručnom pismu pisanom u Laksenburgu zadnjega svibnja 1634., da utješi i umiri svadje što su gradjani imali s Ježuviti *).

Medjutim učvrsti se taj red ipak sve malo po malo u Varašdinu, nastojanjem mnogih svojih prijateljah i pomoćnikah, te si pribavi do mala velika bogatstva. Samostan sagradi im grofica *Margarita Tonhauser*, crkvu sv. Marije grof *Gašpar Drašković* god. 1656; grofica *Ana Tonhauser* ostavi im god. 1651. 10000 fr., grofica Ana *Popel-Lobkovicova* od roda Šternbergah ostavi im 40000 for., isto tako grofica *Sofia* udova *Zrinjska* 10000 for. itd. Njim biahu povjerene javne učione, za koje su imali velike zasluge kao i za razprostranjivanje katoličke vjere. Napokon bude, kako po čitavom carstvu, tako i u Varašdinu taj red god. 1773. pod M. Tereziom ukinut.

---

*) Zem. pismohrana kralj. H. i S.

God. 1635. izposlavahu gradjani da im je ban Erdődi povratio ključe varoške a njemačka posada dvie tvrdjice sa zemljišti, koje su im isti oteli bili.

God. 1649. postigne Varašdin opet velika nesreća. Na samu uskrsnu nedelju porodi se u gradu vatra, te u pepeo obrati malne sve kuće, raztali zvonove u svih zvonicih, i neostavi traga velikoj strani prijašnje varoši. Na uspomenu tužnoga toga dana ostade običaj svake godine da na isti dan svečani obhod (litija) obilazi varoš, moleći Svevišnjeg da grad u buduće uzčuva od podobne nesreće.

U došastno vrieme imali su gradjani Varašdinski pretrpiti svakojakih nevoljah, braneći granicu hrvatsku ponajviše proti raznim buntovnikom ugarskim, te su se osobito izkazali u buni *Rakocievoj*. I buna Zrinjskoga i Frakopana god. 1670. ostavila je u Varašdinu mnogo žalostnih tragovah, budući da su ova dva kneza imali dosta sljedbenikah u istoj varoši. Da se proti budućim navalam bolje osigura, utvrdilo je vojničko poglavarstvo još većma bedeme i zidove gradske, načinivši grabe ili jamine još dublje, za moći u nje upustiti vodu iz Drave.*) Malo zatiem snadje gradjane Varašdinske god. 1679. strahoviti pomor i kuga; na uspomenu ove nevolje dade god. 1682. gradski bilježnik Andrija Hus i njegova žena Barbara Žitomirska pred tadašnjimi grad-

---

*) U pismih onog vremena 1687. nalazimo grofa Ferdinanda Ernesta Trautmansdorfa kao Varašd. podgenerala, grofa Sigismunda Herbersteina kao Varašdinskog burggrafa a *N. Makara* slavnog hrvatskog junaka, kao podpunovnika, o kojem njegov suvremenik Valvazor piše, da je višekrat kao munja na Turke navaljivao i njih pobijao.

skimi vratmi (sada na ulazu šetališta) podignuti stup s kipovi sv. Trojstva, sv. Roka, sv. Serafika, sv. Antuna, Sevastijana i Klare, i sa sljedećim napisom:

DEO
UNI ET TRINO
EFFIGIEM HANC SUR (sic)
LUE PESTIS VOVIT
G. D. AND. HUS IVLIVM.
COTTUS ET IURATUS NOTARIUS
CITTIS VARASDIEN. CUM
CONS. SUA. G. D. BARBARA
SITOMERSKI
ET
POSUIT ANNO DNI.
1682
RENOVATUM
1841.

Želeći gradjani bolje urediti unutarnju gradsku upravu, izradili su god. 1699. dne 11. prosinca sakupljeni pod predsjedničtvom *Jurja Plemića* kr. savjetnika, hrvatskog prabilježnika i Varašdinskog podžupana, nove ustanove ili statute, kojih su glavne točke sljedeće:

1. Da će se u buduće kod izbora sudca i viećnikah više nego dosad gledati na plemiće i književne ljude. 2. Da penezničari i računovodje svake godine javno pred glavarstvom gradskim i pred obćinom imadu račune polagati. 3. Da se imadu sve kmetske i puste zemlje točno popisati i pustoseline odmah na obćinsku korist obratiti, te da se nedozvoli nadalje sudcem i viećnikom svojevoljno njimi koristiti se. Za ovaj posao

imenovan je osobiti odbor i nadziratelj gospodarstva, komu bude naloženo da svake nedelje o svom djelovanju i o potrošku račun dade pred sudcem ili viećnici. 4. Odlučeno je u buduće sve meštre, osobito meštre pekare, pod strogu pazku i limitaciju postaviti. 5. Zaključeno, da se ulice i javni trgovi kamenjem popločiti imadu, zašto su na svaku kuću nutrašnjega grada metnuli danak od 60 dinarah a od vanjskoga grada danak od 30 dinarah. Od toga danka oprostili su jedine fratre sv. Franje. 6. Načinjen je novi red poradi izbiranja sudca i viećnikah. 7. Odredjena plaća za činovnike itd.

Iste godine 1699. dne 28. listopada uvedeni su u Varašdin, uz dozvolu, pače na zahtjevanje hrvatskoga sabora, pobožni i miroljubivi kapucini, velikom svećanostju, premda su s prva od svojih tamo već dugo obstojećih suredovnikah sv. Franje zlo gledani bili. Ovaj red kapucinski znao si je sve do danas obće štovanje svega grada i okolice Varašdinske sačuvati, te svaki njegov član gledan je svuda rado kamo god dodje. S prvine stanovali su kapucini tri godine u privatnih kućah. Grof *Juraj Erdödi* kupi prvi za njih zemljište, sagradi manastir i dade ga obzidati. Za biskupah pako Zagrebačkih *Seliševića i Brajkovića* sazidana i posvećena je njihova crkva sv. Trojstva, koja može biti drugim za primjer čištoće i reda.

Godine 1708. utemelji grofica *Mandaljena Draškovićeva* od roda *Nadaždiah* samostan za opatice sv. *Uršule*. Crkva im biaše sagradjena god. 1726 — 1732. troškom predstojnikah zagr. crkve *Sigmunda Sinersberga i Jurja Šubarića*, zajedno s većom prednjom stranom sadašnjega samostana; stražnju stranu za djetcu i škole podignù carica Marija Terezia.

God. 1750. na zapovied carice Marije Terezije izradi osobita komorska komisija opet nove ustanove iliti štatute za Varašdin. 1768. bude gradjanom naloženo da varoške zidine za godinu danah sasvim poprave, i ovom su prilikom načinjena dvoja vrata, naime iztočna ili dijačka, i zapadna ili opatička.

God. 1751. počeše graditi novu župnu crkvu sv. Nikole *) a od stare u gotičkom slogu sagradjene ostà više samo zvonik, na kojem je u visini urezana godina 1494. a od spoda kameniti kip župnika Jacetića s napisom:

ANDREAS IACETICZ
DE IACOPELECZ. SUPRE
MUS CAPELANUS IN
BURENBERG ET PLEB
ANUS HUIUS ECCLESIE.

Povrh toga vidjeti je grb sa zviezdom i popreko povučenom prugom (riekom).

Nova spomenuta crkva dovršena je stoprv g. 1771. i posvećena kao i stara sv. Nikoli. Poslie velikog požara popravljena je s nova g. 1778. po zagr. biskupu Josipu Galjufu.

Poslie ukinuća Ježuvitah nastanili su se u njihovom samostanu *Pavlini iz Lepoglave* te preuzeše u-

*) Župna crkva sv. Nikole spominje se već god. 1334. Prije 14. vieka biaše u Varašdinu po svoj prilici župna crkva sv. Vid, koju drže za najstariju crkvu u Varašdinu. Na istome mjestu stajaše u prastaro vrieme valjda h r a m b o g a S v e t o v i d a na kojega mjesto običavahu pokršćeni Slavjani stavljati crkve sv. Vida. Kod Varašdina ima još crkvah istomu svetcu posvećenih u V i d o v c u (prije u Zamlaćah) i u **B e d n j i**.

jedno i učione, dok napokon i ovaj toli koristan za zemlju i zaslužan red g. 1782. prestati morade.

God. 1776. dne 25. travnja izgori opet 385 kućah, kojom nesgodom i župna crkva mnogo je oštećena, a i mnoga pisma zemaljskih saborah izginuše po nemarnosti tadašnjega prabilježnika hrvatskog. Poslie ovog požara prenešen je u Zagreb banski sud iz Varaždina gdje biaše namjestjen g. 1750, poslie kako je već god. 1767. bivše u Varaždinu hrvatsko vieće ukinuto i s ugarskim viećem sjedinjeno.

God. 1786. sagradjen je preko Drave toli potriebni stalni most, gdje je prije bio samo maleni most od brodovah. Dravski taj most dug je 82 hvata a širok 4 hvata.

God. 1773. izgorjelo je opet 69 kućah u predgradju sv. Vida, a god. 1807. počeše rušiti zidine što su u prijašnja vremena tolikoputah popravljene. Tom prilikom razoriše i mnoge kule i zasipaše jamine i grabe, na kojih mjestu nalaze se sada ili liepe kuće ili ugodna šetališta. Iste godine poplavi veću stranu varoši bljižnja rieka Drava, a god. 1808. izgoriše u predgradju sv. Floriana opet 64 kuće.

God. 1810. namještjen je u Varaždinu starinski kapitul Časmenski, dobivši za svoje uzdržavanje prijašnja imanja pavlinska s manastirom *Lepoglavom* i *Vetrnicom*. Iste godine odlikovaše svojim pohodom Varaždin nj. velič. *cesar Franjo I.* sa caricom *Marijom Ludovikom*. Isti nezaboravljivi cesar Franjo I. dodje god. 1818. dne 30. lipnja sa svojom prev. suprugom *Karolinom* po drugikrat u Varaždin, te se još sada mnogi gradjani radostno sjećaju veselog onog dana.

God. 1823. dne 24. svibnja biaše svetačni uvod velikog župana županije Varaždinske grofa Jurja Erdöda. Strahovita povodnja god. 1827. nanese opet velike štete varoši. Iste godine biaše svetčano po banu Ignacu Gjulaju postavljen na stolicu velikožupansku grof Karol Erdödi. *)

U najnovije vrieme od god. 1835. do 1848., u koje pada preporodjenje hrvatske narodnosti i duševnog napredovanja, prednjačio je Varaždin u mnogih narodnih i obće koristnih djelih, mislih i predlozih, ostalim gradom i županijam hrvatskim. To svjedoče zapisnici skupštinah županijskih i gradskih, to svjedoće sabori hrvatski i ugarski. Nesretna godina 1848. nanese i Varaždinu mnogo brigah i skrbih, tugah i nevoljah, ali opet i u to doba, postavljen taj grad na skrajnjoj točki krvnih zadirkivanjah i ljutih prepiranjah magjarskog i slavenskog življa, prednjačio je drugim gradom u svagdanjih velikih žrtvah, u bdienju za domovinu, u branjenju svoje zemlje i u postojanom podpomaganju mnogozaslužnih braniteljah, na kojih čelu stajahu nezaboravni za Varaždin generali: *Neustädter*, *Benko* i *Dahlen*. U Varaždinu biaše god. 1848 znameniti onaj sastanak generala *Ottingera* s banom *Jellačićem* u prisudstvu generala *Neustädtera* i srbskoga konzula *Meyerdorfera*, koji sastanak imao je najveće posliedice u ratu hrvatsko-madjarskom. U Varaždinu sakupila se je vojska hrvatska, koja je tu dne 11. rujna 1848 prebacila Dravu. U Varaždinu se je sakupljala i pučka vojska iz čitave Hrvatske za obranu svoje domovine.

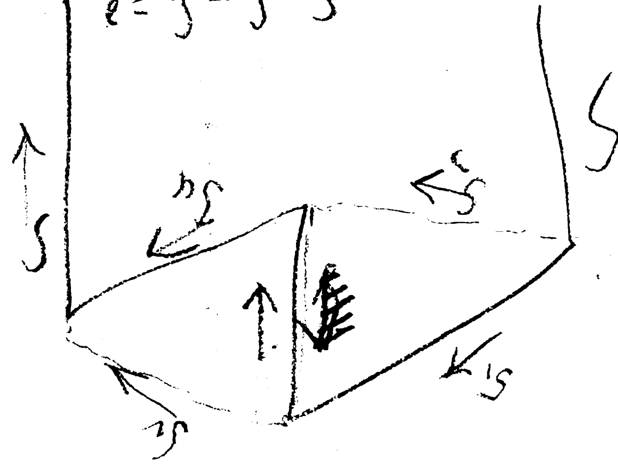
*) U Varaždinu držahu četiri bana svoj svetačni uvod (Instalaciju): Ivan Palfi; Ivan Draškovič 1731. Josip Esterhazi i Karol Batjani 1744.

$$0 = S_4 - S_3 + P$$

$$0 = S_2 - P + S_5$$

$$0 = S_1 - S_4 + S_3$$

$$0 = S - S_1 - S_5$$

ja 1857.

